

Κοινοπραξία Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών – Επιτροπή υλοποίησης για τα περιοδικά: Στοιχεία χρήσης

*Σάσα Τζεδάκη, Κλωντίνη Δέρβου, Άννα Φράγκου-Μπάτσιου,
Κατερίνα Συνέλλη, Μερσίνη Κακούρη*

Για τα στατιστικά χρήσης των περιοδικών εδώ και δεκαετίες έχουν ειπωθεί πολλά, έχουν γραφεί άρθρα και έχουν χρηματοδοτηθεί προγράμματα με απώτερο σκοπό την ορθολογιστική ανάπτυξη των συλλογών με την παράλληλη μείωση του κόστους. Οι βιβλιοθήκες προσπαθούν να συλλέξουν στοιχεία που θα τις βοηθήσουν να πάρουν τις σωστές αποφάσεις ώστε να διευρύνουν τις πηγές πληροφόρησης που παρέχουν στους χρήστες τους, να τις αξιοποιούν με τον καλύτερο τρόπο και ταυτόχρονα να βελτιώνουν διαρκώς τις υπηρεσίες που παρέχουν.

Η χρήση των περιοδικών πάντα απασχολούσε τις βιβλιοθήκες, όμως μεγέθη τα οποία στο παρελθόν δεν μπορούσαν να μετρηθούν, σήμερα είναι μετρήσιμα.: στη δεκαετία του 60 ή και του 80 μόνο εμπειρικά μπορούσε να καταγραφεί η χρήση των εντύπων περιοδικών. Παρόλο που από πολλές βιβλιοθήκες είχε γίνει συστηματική προσπάθεια καταγραφής των κινήσεων, μετά από ένα χρονικό διάστημα οι ίδιες οι βιβλιοθήκες δήλωναν αδυναμία να καταλήξουν σε τεκμηριωμένα συμπεράσματα: οι λόγοι είναι γνωστοί. Οι χρήστες παίρνουν έναν τόμο από το ράφι και μετά μόνοι τους τον επανατοποθετούν. Στην έκκληση της βιβλιοθήκης να μην επανατοποθετούν τους τόμους ή να υπογράφουν όταν ξεφυλλίζουν ή διαβάζουν ένα νεοεισερχόμενο τεύχος δεν ανταποκρίνονται ή ανταποκρίνεται μόνο ένα πολύ μικρό ποσοστό.

Στο ηλεκτρονικό όμως περιβάλλον οι εκδότες καταγράφουν με διάφορους τρόπους κάθε κίνηση από τη στιγμή που αρχίζει μία εικονική επίσκεψη μέχρι και το τέλος της. Η παλιά επίσκεψη στα ράφια και το ξεφύλλισμα του περιοδικού, που παλαιότερα δεν ήταν δυνατό να καταγραφεί, αναφέρεται τώρα στα στοιχεία χρήσης ως «browsing», ή «query», ή «hit», ανάλογα με την ορολογία και τον τρόπο που χρησιμοποιεί ο κάθε διαθέτης για την εξαγωγή και την παρουσίαση των στοιχείων.

Εμείς από την πλευρά μας δεν είμαστε σε θέση να ελέγξουμε τα στοιχεία που μας παρέχουν. Καλή τη πίστη θεωρούμε ότι είναι σωστά και επίσης ότι μετρούν αυτό που πρέπει να μετρηθεί: π.χ. ότι, όταν ένα άρθρο μεταφέρεται στον υπολογιστή του ενδιαφερομένου, μετράται η κίνηση **μία** φορά, ακόμα και αν ο χρήστης αφήσει το άρθρο για μισή ώρα στην οθόνη του ή ανατρέξει παραπάνω από μια φορά σε κάποια σημεία του κειμένου πηγαίνοντας μπροστά και πίσω με το ποντίκι.

Οι περισσότεροι εκδότες σήμερα χρησιμοποιούν για την εξαγωγή των στοιχείων το “COUNTER” ένα διεθνές σύστημα εξαγωγής δεδομένων που βασίζεται σε συγκεκριμένες παραμέτρους που έχουν συμφωνηθεί από τους διαθέτες και τους αγοραστές των πληροφοριών. Στα πλαίσια αυτού του προγράμματος καθοριστική απαίτηση είναι η δημιουργία ενός κοινού συνόλου προτύπων και πρωτοκόλλων που θα διέπουν την καταγραφή και την ανταλλαγή των στοιχείων χρήσης.

Ξεκινώντας την παράθεση των στοιχείων θα πρέπει πρώτα να θυμηθούμε πώς ξεκινήσαμε και να δούμε ποιοι είμαστε σήμερα, δηλαδή πώς έχει διαμορφωθεί η συλλογή μας.

Από το 1999, που υπογράφηκαν από το Σύνδεσμο των Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (HEAL-Link) οι πρώτες συμβάσεις για την παροχή ηλεκτρονικής πρόσβασης στα περιοδικά των εκδοτικών οίκων SPRINGER και ELSEVIER, μέχρι και το 2001 διαθέταμε στους χρήστες μας 2.711 τίτλους. Με τις νέες συμβάσεις, που προστέθηκαν σταδιακά, οι χρήστες των Ελληνικών Βιβλιοθηκών είχαν από το 2002 – 2003 πρόσβαση σε 7.193 τίτλους.

Σήμερα στις ιστοσελίδες της HEAL-Link (www.heal-link.gr) υπάρχουν συνδέσεις προς 9.515 τίτλους. Από τους 9.515 τίτλους, οι 7.821 τίτλοι παρέχονται από τους εκδότες με τους οποίους η

HEAL-Link έχει υπογράψει συμβάσεις. Οι υπόλοιποι 1.694 είναι τίτλοι διαφόρων εκδοτών οι οποίοι μετέχουν σε προγράμματα παροχής ελεύθερης πρόσβασης και προσφέρουν το σύνολο ή μέρος του περιεχομένου τους χωρίς χρέωση. Οι τίτλοι αυτοί έχουν ενσωματωθεί στον κατάλογο, ο οποίος συνεχώς εμπλουτίζεται. Η σύνδεση μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε επιλέγοντας έναν τίτλο από τον αλφαβητικό κατάλογο τίτλων, είτε πραγματοποιώντας αναζήτηση. Αναζήτηση τίτλων ηλεκτρονικών περιοδικών μπορεί επίσης να πραγματοποιηθεί και στο περιβάλλον του «ΖΕΦΥΡΟΣ» (zephyr.lib.uoc.gr).

Στοιχεία για τη χρήση των τίτλων στους οποίους έχουμε πρόσβαση μας παρέχουν τώρα σχεδόν όλοι οι εκδότες, δηλαδή οι :

American Chemical Society
Association for Computing Machinery
Blackwell
Cambridge University Press
Emerald
Institute of Physics
Oxford University Press
Ovid / LWW
Science Direct
Springer-Kluwer
Taylor & Francis
Wiley
OCLC
WILSON

Εξ αίρεση αποτελεί η American Institute of Physics, η οποία δεν έχει ανταποκριθεί στα μέχρι τώρα μηνύματά μας. Στην American Institute of Physics ο εξουσιοδοτημένος χρήστης κάθε ιδρύματος μπορεί να δει τη χρήση του ιδρύματός του, αλλά μέχρι στιγμής δεν μπορούμε ως κοινοπραξία να δούμε τη συνολική μας χρήση.

Από τους εκδότες, ο Elsevier (Science Direct) και η Emerald παρέχουν και συνολικά στην Κοινοπραξία αλλά και σε κάθε ενδιαφερόμενο ίδρυμα τη δυνατότητα να έχει πρόσβαση στα δικά του στατιστικά χρήσης μέσω ειδικού κωδικού / ίδρυμα.

Το ίδιο ισχύει και για τους εκδότες που παρέχουν τα στατιστικά τους μέσω της MetaPress (Taylor & Francis, Springer). Σε αυτήν την περίπτωση ο εξουσιοδοτημένος χρήστης κάθε ιδρύματος θα πρέπει να δηλώσει τα στοιχεία του κάνοντας εγγραφή στην MetaPress.

Οι εκδότες, όπως είναι φυσικό, παρέχουν τα στοιχεία ένα έως τρεις μήνες μετά τη χρήση, οπότε δεδομένου ότι βρισκόμαστε στις αρχές Δεκεμβρίου 2005, ολοκληρωμένη εικόνα έχουμε για τα έτη 1999-2004.

Όπως φαίνεται στον πίνακα 1 το 1999 μεταφέρθηκαν 202.691 άρθρα και η τιμή ανεβαίνει κάθε χρόνο. Στη διάρκεια του έτους 2004 καταγράφηκε η μεταφορά σχεδόν 3.500.000 άρθρων από τους δικτυακούς τόπους των εκδοτών στους υπολογιστές των μελών της κοινοπραξίας.

<i>ΕΤΟΣ</i>	<i>ΑΡ. ΑΡΘΡΩΝ</i>
1999	202.691
2000	557.260
2001	988.849
2002	1.182.601
2003	2.322.743
2004	3.430.121

Πίνακας 1

Τι σημαίνουν οι παραπάνω αριθμοί για τους ακαδημαϊκούς μας, τους ερευνητές μας αλλά και για την ελληνική οικονομία ;

Στον πίνακα 2 παρουσιάζονται στοιχεία από ορισμένους εκδότες σχετικά με τον αριθμό των άρθρων που μεταφέρθηκαν. Στη στήλη «ΥΠΟΘΕΤΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ» έχει υπολογιστεί το συνολικό κόστος αυτών των άρθρων. Εάν δεν είχαμε συμφωνίες πρόσβασης, ούτε συνδρομές στις έντυπες εκδόσεις θα έπρεπε τα άρθρα αυτά να αγοραστούν μέσω κάποιας υπηρεσίας διαδανεισμού (π.χ. Βρετανική Βιβλιοθήκη όπου η χρέωση είναι 12,5 € / άρθρο). Το Ελληνικό Δημόσιο θα έπρεπε να καταβάλει για τα έτη 1999-2004, 106.847.112,50 €!

<i>ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΠΟ :</i>	<i>ΕΤΟΣ</i>	<i>ΑΡ. ΑΡΘΡΩΝ</i>	<i>ΥΠΟΘΕΤΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ</i>
3 εκδότες (2.126 τίτλοι)	1999	202.691	€ 2.533.637,50
4 εκδότες (2.711 τίτλοι)	2000	557.260	€ 6.965.750,00
5 εκδότες (2.860 τίτλοι)	2001	988.849	€ 12.360.612,50
7 εκδότες (2.931 τίτλοι)	2002	1.182.601	€ 14.782.512,50
11 εκδότες (4.489 τίτλοι)	2003	2.312.727	€ 28.909.087,50
10 εκδότες (4.255 τίτλοι)	2004	3.303.641	€ 41.295.512,50
	ΣΥΝΟΛΟ		€ 106.847.112,50

Πίνακας 2

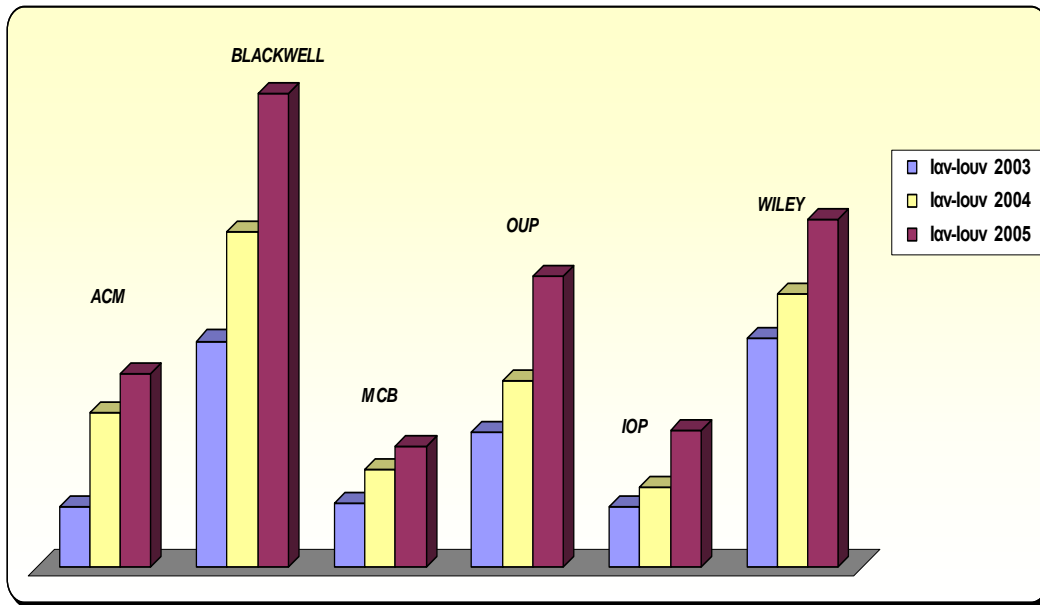
Στον πίνακα 3 παρουσιάζεται η κίνηση της τρέχουσας χρονιάς με τα διαθέσιμα μέχρι σήμερα στοιχεία. Η χρονική περίοδος που καλύπτεται δεν είναι ίδια για όλους τους εκδότες για αυτό και αναφέρεται μέσα στην παρένθεση το αντίστοιχο χρονικό διάστημα :

<i>ΕΚΔΟΤΗΣ & ΧΡΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ</i>	<i>ΑΡ. ΑΡΘΡΩΝ</i>
American Chemical Society (IAN – ΑΥΓ)	145.123
Association for Comp. Machinery (IAN – ΙΟΥΛ)	52.157
Blackwell (IAN – ΣΕΠΤ)	181.789
Cambridge University Press (IAN – ΑΥΓ)	23.950
Institute of Physics (IAN – ΣΕΠΤ)	39.508
Emerald (IAN – ΙΟΥΛ)	39.508
Oxford University Press (IAN – ΑΥΓ)	94.505
Ovid / LWW (IAN – ΑΥΓ)	57.216
Science Direct (IAN – ΑΥΓ)	1.420.972
Springer-Kluwer (IAN – ΣΕΠΤ)	138.209
Taylor & Francis (IAN – ΑΥΓ)	74.331

Πίνακας 3

Παρόλο που είναι σαφής η μεγάλη χρήση των ηλεκτρονικών πηγών, για να έχουμε μια πληρέστερη εικόνα και για την τρέχουσα χρονιά θα πρέπει να εξεταστούν τα παραπάνω στοιχεία σε σχέση και με τα στοιχεία των προηγούμενων ετών.

Στην εικόνα 1 απεικονίζονται συγκριτικά τα στοιχεία ορισμένων εκδοτών, για το διάστημα των ίδιων μηνών (Ιαν.- Ιουν) των ετών 2003-2004-2005.

Εικόνα 1

Η ανοδική πορεία που σημειώνεται κάθε έτος είναι οφθαλμοφανής.

Η ίδια ανοδική πορεία παρατηρείται και στη χρήση των βιβλιογραφικών βάσεων OCLC και WILSON. Στον πίνακα 4 παρουσιάζονται τα σχετικά στοιχεία.

ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΩΝ (OCLC)	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΩΝ (WILSON)
1999	17.932	
2000	42.787	
2001	83.733	
2002	93.884	
2003	134.946	77.541
2004	204.992	120.875

Πίνακας 4

Στη διάρκεια του τρέχοντος έτους, από τον Ιανουάριο μέχρι και το Σεπτέμβριο, έχουν γίνει 124.302 αναζητήσεις στις βιβλιογραφικές βάσεις της OCLC και από τον Ιανουάριο μέχρι και τον Οκτώβριο πραγματοποιήθηκαν 144.790 στην Wilson OmniFile.

Όταν ξεκινήσαμε ως κοινοπραξία την από κοινού δράση για πρόσβαση στο ηλεκτρονικό περιεχόμενο επιστημονικών περιοδικών υπήρχε σε αρκετούς μία δυσπιστία και ένας σκεπτικισμός και πολλές φορές τέθηκαν ερωτήματα:

Μας χρειάζεται ολό αυτό το υλικό ; Χρειάζεται σε όλους ; Μήπως θα έπρεπε απλώς να βρούμε κάποιο τρόπο για να συντηρούμε τις συλλογές που κάθε βιβλιοθήκη διατηρούσε πριν οκτώ χρόνια ;

Κάποιοι ενδεχομένως να μην έχουν πειστεί ακόμα ή και να μην πειστούν ποτέ.

Οι απαντήσεις όμως, που τεκμηριώνουν την ορθότητα των επιλογών, έχουν ήδη δοθεί.

Σήμερα η ελληνική ακαδημαϊκή κοινότητα έχει στη διάθεσή της μία αρκετά μεγάλη συλλογή επιστημονικών περιοδικών την οποία σε μεγαλύτερη ή σε μικρότερη κλίμακα χρησιμοποιεί σχεδόν στο σύνολο της.

Από τα μέχρι τώρα στοιχεία χρήσης του έτους 2005 φαίνεται στον πίνακα 5 το ποσοστό των τίτλων που χρησιμοποιήθηκαν.

εκδότης	χρήση τίτλων 2005 (ποσοστό επί των διαθέσιμων ηλεκτρονικών τίτλων)
<i>American Chemical Society</i>	100 %
<i>Blackwell</i>	95,1 %
<i>Cambridge University Press</i>	91 %
<i>Elsevier – Science Direct</i>	87,8 %
<i>Oxford University Press</i>	93,7 %
<i>Ovid (LWW)</i>	100 %
<i>SpringerLink (Springer+Kluwer)</i>	76,5 %
<i>Wiley</i>	87,8

Πίνακας 5

Στις προηγούμενες δεκαετίες, όταν συνάδελφοι, κυρίως ιδρυμάτων του εξωτερικού, προσπαθούσαν να μετρήσουν τη χρήση των εντύπων περιοδικών, είχαν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι το 80% της χρήσης των περιοδικών αφορά μόνο το 20% των συλλογών που διαθέτει η κάθε βιβλιοθήκη. Ο κανόνας 80/20 αναφέρεται συχνά και για τη χρήση των ηλεκτρονικών συλλογών.

Τα στοιχεία που εμείς έχουμε σήμερα μας δείχνουν μια άλλη πραγματικότητα:

Στο 20% της συλλογής μας γίνεται Γερίπου το 62% της χρήσης, δηλαδή ο κανόνας 80/20 διαμορφώνεται στην περίπτωσή μας σε 62/20, ενώ το υπόλοιπο ποσοστό της συλλογής χρησιμοποιείται μεν σε μικρότερη κλίμακα, αλλά χρησιμοποιείται σχεδόν όλο, όπως βλέπουμε και στον πίνακα με τα στοιχεία του 2005.

Κατά μέσο όρο έχει χρησιμοποιηθεί το 91.4% της συλλογής μας. Και δεν είμαστε εμείς ένα μοναδικό φαινόμενο: παρόμοια ποσοστά αναφέρονται και για την OHIOLINK: χρήση του 92% της συλλογής (Day, M.P. 2001. Electronic Journal Usage and Policy at UMIST. Information Services & Usage 21(3/4): 135-137. Day 2001).

Η χρήση της συλλογής που είδαμε στον πίνακα 5 είναι ευρύτατη, προέρχεται όμως από όλους, ή η χρήση περιορίζεται σε ένα ή δύο μεγάλα ιδρύματα και άρα οι συμβάσεις της κοινοπραξίας δεν θα έπρεπε να αφορούν το σύνολο των ελληνικών ακαδημαϊκών ιδρυμάτων ;

Για να δοθεί απάντηση στο παραπάνω ερώτημα εξετάστηκαν τα στοιχεία ορισμένων εκδοτών. Διαπιστώθηκε ότι οι διαθέσιμες πηγές χρησιμοποιούνται από ένα μεγάλο αριθμό ιδρυμάτων, από ιδρύματα που ποτέ πριν δεν είχαν συνδρομές στο συγκεκριμένο υλικό. Ακόμα και συλλογές όπως αυτή της American Chemical Society, που θεωρείται ότι απευθύνεται σε περιορισμένο ακαδημαϊκό κοινό: το 2000 στα περιοδικά της American Chemical Society είχαν συνδρομητές 17 ακαδημαϊκά ιδρύματα, το έτος 2004 διαπιστώνουμε ότι τα περιοδικά της χρησιμοποιήθηκαν από 43 ελληνικά ιδρύματα και το 2005 από 47.

Ευρύτατη χρήση από όλα σχεδόν τα ιδρύματα βλέπουμε και στην περίπτωση της Oxford University Press, όπου το έτος 2000 στα περιοδικά της είναι συνδρομητές 29 ιδρύματα. Το έτος 2004 τα περιοδικά της χρησιμοποιήθηκαν από 51 ελληνικά ιδρύματα και το 2005 από 56.

Τα προηγούμενα χρόνια κλείναμε τις ανακοινώσεις μας εκφράζοντας την αγωνία μας για το αβέβαιο μέλλον των βιβλιοθηκών, για το αβέβαιο μέλλον της κοινοπραξίας.

Τα γεγονότα όμως του τελευταίου χρόνου όπως η ψήφιση του νόμου για τη θεσμοθέτηση της κοινοπραξίας ή οι αποφάσεις για πάγιες χρηματοδοτήσεις από το ΥΠΕΠΘ μας κάνουν να βλέπουμε το μέλλον με αυτοπεποίθηση και αισιοδοξία.

Η αυτοπεποίθησή μας μεγαλώνει όταν βλέπουμε πώς η Ακαδημαϊκή Κοινότητα όχι μόνο επικροτεί την προσπάθεια που έχει γίνει αλλά και εκφράζει την ικανοποίησή της !

Όλοι εμείς που εργαζόμαστε σε Ακαδημαϊκά ιδρύματα ξέρουμε ότι έχουμε να κάνουμε με ένα πολύ απαιτητικό και δύσκολο κοινό: η ακαδημαϊκή κοινότητα αποτελείται από μέλη πολυάσχολα που πιέζονται από το χρόνο και θεωρούν οποιαδήποτε παροχή στον τομέα της επιστημονικής πληροφόρησης αυτονόητη και πολύ συχνά ανεπαρκή. Τα αλλεπάλληλα όμως μηνύματα θετικής ανταπόκρισης που φτάνουν σε μας από το σύνολο σχεδόν της Ακαδημαϊκής Κοινότητας, επιβεβαιώνουν για άλλη μια φορά τις επιλογές μας.